

Universitatea de Arte „George Enescu” Iași  
Facultatea de Compoziție, Muzicologie,  
Pedagogie muzicală și Teatru  
Departamentul Teatru

Rezumatul tezei de doctorat

SISTEMUL DE REGIE AL LUI  
VSEVOLOD MEYERHOLD ȘI TEATRUL  
ROMÂNESC CONTEMPORAN. DE LA  
TEORIE LA EXEMPLIFICĂRI SCENICE

Profilul: Teatologie

Subdomeniile: Regie artistică și

Istoria teatrului

Doctorand

MARIA-ADRIANA LUPU-HAUSVATER

Conducător științific:

Profesor universitar doctor

SORINA BĂLĂNESCU

2010

## Sumar

### **Capitolul I Argument**

### **Capitolul II**

#### **Destin personal, destin teatral**

- II.1. O istorie care nu poate fi evitată
- II.2. Sânge și avangardă: paradoxul literar rus
- II.3. Un destin dedicat teatrului
- II.4. Un regizor își caută drumul. Primele descoperiri
- II.5. Cucerirea sălii. Masca. Pentru actorul total
- II.6. Iluzia lui octombrie teatral. Mult pentru cei mulți
- II.7. Biomecanica. Actorul total
- II.8. Atunci când istoria ucide cultura

### **Capitolul III**

#### **Vsevolod Meyerhold și mișcarea teatrală românească din perioada interbelică**

- III.1. Context și influențe
- III.2. Între cauză și cauze
- III.3. Un text pentru fiecare, un regizor pentru toți
- III.4. Noțiuni despre spațiu. Între empirism și teoremă
- III.5. Regizorul dirijor și regizorul misit
- III.6. Modalități de receptare. În rolul spectatorului, publicul. Calea creației. Formule teatrale

**Capitolul IV**  
**Receptarea lui Vsevolod Meyerhold în**  
**teatrul contemporan românesc**

**Capitolul V**  
**Sugestii privind beneficiul recuperării**  
**sistemului meyerholdian în teatrul**  
**românesc contemporan**

- V.1. Instituirea unui curs de tehnică meyerholdiană a actoriei în instituțiile de învățământ superior de profil și în teatre
- V.2. Instituirea unui curs de analiză a sistemului Meyerhold la cursurile de regie

**Capitolul VI**  
**Reabilitarea lui Vsevolod Meyerhold**

**Capitolul VII**  
**Încercări de aplicare a metodei lui Vsevolod**  
**Meyerhold în spațiul teatral românesc:**  
***Scrinul negru*, un spectacol de teatru în**  
**regia Adei Lupu**

- VII.1. Dreptul la literatură: Călinescu sau Ioanide?
- VII.2. De la roman la scenariu. Un traseu meyerholdian
- VII.3. Încercare de arhitectură teatrală
- VII.4. Scurtă incursiune în lumile lui Ioanide
- VII.5. O construcție – un spectacol: **Scrinul negru**. Spațiu, decor, costume, recuzită
- VII.6. Construcția construcției: scenariul
- VII.7. Dreptul la imaginație: Ioanide sau Meyerhold?

## Capitolul VIII Concluzii

### Bibliografie generală

#### Anexa Fotografii și DVD spectacol

Lucrarea de față își propune să analizeze opera unuia dintre oamenii revoluționari de teatru ai secolului XX, un regizor care, deși strivit de istorie, a determinat evoluția artei scenice europene moderne: Vsevolod Meyerhold. De asemenea, teza intenționează să determine racordarea teatrului românesc la direcțiile conceptuale și practice elaborate de regizorul rus. În sfârșit, un capitol este dedicat aplicării teoriilor meyerholdiene într-un spectacol românesc contemporan.

În primul capitol, am definit aria de cercetare a lucrării. Am stabilit că sintagma *sistem de regie* presupune analiza sistemică a tuturor instrumentelor de lucru întrebuițate de regizorul rus, iar sintagma *teatru românesc contemporan* comportă o dublă

interpretare: prima se referă la mișcarea teatrală dintre cele două războaie mondiale, contemporană istoric lui Vsevolod Meyerhold. O a doua axă a analizei vizează aplicarea practică a sistemului meyerholdian într-un spectacol de teatru al secolului XXI. De asemenea, primul capitol relevă cadrul analizei tehnicii de regie enunțate de Vsevolod Meyerhold, a lucrului cu actorul, autorul și textul, cu spațiul și lumina, cât și a dialecticii sale de viață, cea care-l transformă dintr-o persoană într-un personaj.

În elaborarea acestei lucrări am fost preocupați de dimensiunile științifice ale acestui mit teatral care a revoluționat lumea artei ruse și europene, turnând fundația noului teatru, teatrul de convenție.

Următorul capitol pornește de la premisa că opera și viața lui Vsevolod Meyerhold nu pot fi analizate în afara contextului istoric, social, politic și cultural. Astfel, odată schițat portretul tulburat al Rusiei începutului de secol XX, biografia personală și cea artistică se conturează,

începând cu tinerețea petrecută într-o familie luterană din Penza, studiile de drept abandonate în favoarea celor teatrale, continuând cu abandonarea unei cariere promițătoare ca actor pentru cea de regizor, în virtutea asumării practicii teatrale în ansamblul ei.

Cercetarea îl urmărește pe Vsevolod Meyerhold ca fondator al unei companii de teatru care promovează teatrul simbolist, ca director al Studioului de Teatru din cadrul Teatrului de Artă condus de fostul său mentor, K.S. Stanislavski, ca prim regizor al companiei Verei Komissarjevskaja și mai departe, de-a lungul unei cariere de treizeci și șapte de ani, marcând luările sale de poziție contra naturalismului, precum și abordarea teatrului simbolist. O parte importantă a acestui capitol este dedicată teoriilor meyerholdiene despre noul teatru – *teatrul de convenție*: este vorba despre dinamică și ritm în munca actorului, tehnici de montare moderne, o nouă stilistică, metode noi de expresie artistică atât la nivelul regiei, cât și

la cel al interpretării. Vsevolod Meyerhold relaționează cele patru elemente de bază ale teatrului (dramaturgul, actorul, regizorul și spectatorul) în două scheme distincte: *teatrul-triunghi*, în care munca regizorului este similară celei a dirijorului și *teatrul-linie*, care leagă cele patru elemente fundamentale ale teatrului în egală pondere și relaționare. De asemenea, regizorul rus schimbă pentru totdeauna structura tradițională a spațiului de joc și raportul dintre acesta și sală. Nu în ultimul rând, cercetarea stabilește faptul că teoriile meyerholdiene privind scenarizarea textului, rolul regizorului și sarcinile acestuia în construcția spectacolului evoluează într-un raport doar aparent paradoxal cu asumarea misiunii sociale și politice pe care Vsevolod Meyerhold i-o atribuie creatorului de artă.

Revoluția teatrală atrage după sine inovații în arta scenică, inovații care vor determina mai târziu evoluția teatrului secolului XX.

Astfel, constructivismul și biomecanica – analizate pe larg în acest capitol și ilustrate în Anexă – definesc bazele științifice ale

teatrului. Vsevolod Meyerhold este prototipul regizorului contemporan pentru care spectacolul reprezintă o transcriere minuțioasă a textului în spațiul scenic. Scriitura trece prin subtila configurare a actorului care, prin datele sale fizice, prin viteza sa de reacție și mai ales prin imaginația sa artistică, este în egală măsură instrument și motor al acțiunii.

Capitolul II revine inevitabil la destinul personal al regizorului, victimă, ca atâți alți intelectuali ruși ai epocii, a Marii Epurări staliniste.

Următorul capitol este structurat ca o paralelă între parcursul lui Vsevolod Meyerhold ca exponent al mișcării teatrale din Rusia și teatrul românesc, văzut în contextul și prin prisma influențelor care determină evoluția artei scenice din România între cele două războaie mondiale. Sunt urmărite instituțiile teatrale de stat și independente, publicațiile epocii, grupările de avangardă. Astfel, se pot contura trăsăturile vieții teatrale interbelice în datele sale de bază cum ar fi

subordonarea față de text, locul regizorului în construcția spectacolului, direcțiile în scenografie, preocupările tematice ale vremii și altele. Este cercetată, de asemenea, prezența inovațiilor meyerholdiene în direcțiile teoretice și practice din arta regiei, respectiv a actorului. Concluzia acestui capitol este că percepția sistemului de regie al lui Vsevolod Meyerhold în teatrul românesc a fost relativ trunchiată la vremea respectivă, fiind receptat în datele sale reale, în unicitatea lui, abia mult mai târziu, după anii '60, când noua direcție de regie din România se va inspira și îl va recupera din punct de vedere al științei teatrale prin regizori cum ar fi Radu Penciulescu, David Esrig, Cătălina Buzoianu, Lucian Pintilie, Liviu Ciulei, Andrei Șerban, Gina Ionescu și Alexa Visarion - în ceea ce privește dinamica actorului și a spațiului, Alexander Hausvater care aduce, după anii '90, prin spectacolele sale, determinismul, angajamentul politic, constructivismul, imaginea cinematografică, scenarizarea textului de teatru și modalitățile

de lucru cu actorul dobândite din dinamica meyerholdiană, sau, în contextul teatralității politice a începutului anilor '90, Victor Ioan Frunză, Iulian Vișa, Silviu Purcărete, Mihai Măniuțiu, Alexandru Darie.

Deoarece Vsevolod Meyerhold își bazează sistemul pe personalitatea eclatantă și independentă a regizorului, el nu are corespondent în mișcarea teatrală românească interbelică, acestea aflându-se într-o fază de căutare, într-o fază de explorare a propriilor deziderate și mijloace.

Următorul capitol se construiește în jurul declarațiilor oferite de trei regizori privind receptarea lui Vsevolod Meyerhold în teatrul contemporan românesc. David Esrig, Cătălina Buzoianu și Alexander Hausvater își exprimă propriile puncte de vedere din care se deduce filiația conjuncturală (David Esrig), fascinația pentru un parcurs biografic și artistic unic (Cătălina Buzoianu) și, nu în ultimul rând, asumarea unui sistem complex (Alexander Hausvater). Concluzia care se impune este că Vsevolod Meyerhold este un

model și un reper pentru teatrul românesc contemporan, atât prin arta sa, cât și prin atitudinea civică. De asemenea, se desprinde din acest capitol necesitatea ca teatrul să-și recapete rolul educativ și de racord cu realitatea.

Capitolul V susține cercetarea biomecanicii în timpul claselor de actorie, ca exercițiu autentic meyerholdian, nu ca educație fizică în sine. Se afirmă oportunitatea organizării de ateliere în care să se practice exercițiile biomecanice, în facultăți și în teatre. Totodată, în ideea că teatrul este o artă colectivă, regizorii și actorii ar trebui să lucreze din facultate activități comune, de dezvoltare, împreună, cu pretenții egal active de ambele părți: cursuri comune specific teatrale de mișcare, interpretare, constructivism și biomecanică, sub bagheta unui conducător, altul decât studenții regizori sau actori.

Următorul capitol subliniază faptul că pentru a vorbi despre posteritatea marelui

regizor, se impune incursiunea în istoria sa personală. Tăcerea obligatorie așternută asupra numelui și operei lui Vsevolod Meyerhold se ridică greu. Timpul trece și multe dintre teoriile sale poartă numele unora dintre foștii săi discipoli care au avut șansa de a pune în practică sistemul creat de prohibitul lor mentor. În anii '60, un grup de admiratori și membri ai familiei începe recuperarea operei lui Vsevolod Meyerhold prin publicarea scrierilor, discursurilor, jurnalelor regizorului, dar și a mărturiilor despre el, iar odată cu perestroika, acest demers ia amploare prin crearea Centrului Cultural Meyerhold care are ca scop recuperarea și exploatarea teoriilor teatrale ale regizorului rus. Tot în acest capitol este relevată prezența lui Vsevolod Meyerhold în fluxul gândirii esteticii teatrale europene a secolului XX.

Capitolul VII al prezentei teze urmărește un exercițiu meyerholdian, o aplicație practică a sistemului conceput și urmărit de regizorul rus. Este vorba despre

spectacolul realizat în 2005 la Teatrul Național Timișoara – *Scrinul negru sau Manifestul broaștei țestoase*, scenariu după romanul omonim de G. Călinescu.

Plecând de la premisa că *Scrinul negru* este un roman absurd, nu tezist, argumentația plasează atât autorul, cât și opera acestuia în context socio-politic. Din această perspectivă, spectacolul se construiește în jurul Artistului care, eludând polii timpului prin creație, este salvat de stigmatul politic.

Odată determinată o canava teoretică, lucrarea urmărește structura spectacolului: conceperea scenariului, construcția spectacolului, subiectul în liniile sale de forță, spațiul, elementele de decor, costume și recuzită, lumina, muzica etc.

De asemenea, un subcapitol este dedicat considerațiilor personale privind tehnicile de construcție ale spectacolului, precum și raportul și similitudinile dintre autor și personaj (G. Călinescu – Ioanide), din perspectiva unui exercițiu meyerholdian.

O concluzie pe care o impune acest capitol privește rolul receptării lui Vsevolod Meyerhold ca asumare a unor paradigme artistice care direct, și mai ales indirect, au făcut ca teatrul contemporan să dobândească mize majore, esențiale pentru devenirea spirituală a societății și a individului.

Capitolul final al acestei teze se referă la teatrul românesc interbelic aflat într-o perioadă de căutări, de implicare, de efort de a-și asuma fondul unor forme artistice novatoare și, în paralel, la uriașa moștenire lăsată de Vsevolod Meyerhold teatrului – o gândire și o practică teatrală care au deschis noi căi de expresie artistică, exploatabile până în zilele noastre.

## BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

### Dicționare

- Dicționarul explicativ al limbii române, București, Editura Academiei R.S.R., 1975
- Dicționar de termeni literari, București, Editura Academiei R.S.R., 1976

### Proză

- Călinescu, G., *Scrinul negru*, București, Editura Minerva, 1987
- Campanella, Tommaso, *Cetatea Soarelui*, București, Editura Humanitas, 2006

### Scenariu de teatru

- Lupu, Ada, *Scrinul negru sau Manifestul broaștei țestoase* după G. Călinescu, scenariu pentru teatru, Teatrul Național Timișoara, 2005

## **Scrieri de Vsevolod Meyerhold**

- Meyerhold, Vsevolod, *Le théâtre théâtral*, Paris, Editions Gallimard, 1963
- Meyerhold, Vsevolod, *Ecrits sur le théâtre*, vol. I și II, Lausanne, Editions L'Age d'Homme, 2001
- *Vsevolod Meyerhold*, Introduction, choix de textes et traduction de Beatrice Picon-Vallin, Conservatoire National Supérieur d'Art Dramatique, Paris, Editions Actes Sud-Papiers, 2007

## **Scrieri despre Vsevolod Meyerhold**

- Abensour, Gérard, *Vsévolod Meyerhold ou l'invention de la mise en scène*, Paris, Editions Fayard, 1998

- Braun, Edward, *Meyerhold on theatre*, London, Methuen and Co Ltd., 1969
- Ostermeier, Thomas, *Câteva reflecții despre importanța biomecanicii, astăzi în „Teatrul azi”*, nr.1-2 / 2001, pp.88-89
- Picon-Vallin, Béatrice, *Meyerhold, Les voies de la création théâtrale*, Paris, Editions du CNRS, 1990
- Rudnițki, Konstantin, *Meyerhold și metamorfozele scenei*, în „Secolul XX”, 1967, Nr. 4, pp. 176-184

### **Scrieri despre teatru și literatură**

- \*\*\* *Istoria teatrului din România* vol. III (1919-1944), București, Editura Academiei R.S.R., 1973
- \*\*\* *Suprarealismul românesc și tentația teatrului*, antologie alcătuită și prefătată de Ion Cazaban, București, Editura Unitext 2005

- Acterian, Haig, *Cealaltă parte a vieții noastre*, Iași, Institutul European, 1994
- Appia, Adolphe, *Opera de artă vie*, traducerea Elena Drăgușin-Popescu, București, Editura Unitext, 2000
- Aslan, Odette, Bablet, Denis, *La masque. Du Rite au théâtre*, Paris, Editions du CNRS, 1985
- Banu, George, Tonitza-Iordache, Michaela, *Arta Teatrului*, București, Editura Nemira, 2004
- Barba, Eugenio, Savarese, Nicola, *Anatomie de l'acteur*, Paris, Editions Bouffoneries Contrastes, 1985
- Barba, Eugenio, Savarese, Nicola, *A Dictionary of Theatre Anthropology: The Secret Art of the Performer*, London, Routledge, 1996
- Bălănescu, Sorina, *Simple propoziții. Încercări de poetică*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1994

- Chinoy, Helen Kirch, *Directors on directing, A Source Book of the Modern Theatre*, New York, Macmillan Publishing Company, 1963
- Comarnescu, Petru, *Ion Sava*, București, Editura Meridiane, 1966
- Craig, Edward Gordon, *On the Art of the theatre*, Boston, Small, Maynard & co., 1925
- Dullin, Charles, *Souvenirs et notes de travail d'un acteur*, Paris, Editions Odette Lieutier, 1946
- Evreinov, Nikolai, *Le théâtre dans la vie*, Paris, Editions Stock, 1930
- Gassner, John, *Form and idea in modern theatre*, New York, Dryden, 1956
- Gourfinkel, Nina, *Le Théâtre théâtral*, Paris, Editions Gallimard, 1963

- Hamon-Siréjols, Christine, *Le Constructivisme au théâtre*, Paris, Editions du CNRS, 1992
- Leach, Robert, *Revolutionary Theatre*, London, Routledge, 1994
- Manda, Nicolae, *Conceptul contemporan de teatralitate*, București, UNATC, 2005 (teză de doctorat)
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008
- Massoff, Ioan, *Teatrul românesc, privire istorică*, București, Editura pentru Literatură, 1961
- Pandolfi, Vito, *Regia e registi nel teatro moderno*, Bologna, Capelli, 1961
- Petrescu, Camil, *Însemnări despre teatru*” vol. 1și 2, București, Fundația Culturală „Camil Petrescu” 2005

- Petrescu, Camil, *Comentarii și delimitări* vol. 1 și 2, București, Fundația Culturală „Camil Petrescu” 2006
- Popa, Victor Ion, *Scrieri despre teatru*, București, Editura Meridiane, 1969
- Ripellino, Angelo Maria, *Il Trucco e l'Anima, I maestri della regia nel teatro russo del Novecento*, Torino, Einaudi, 1965
- Runcan, Miruna, *Teatralizarea și reteatralizarea în România (1920-1960)*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2003
- Sadoveanu, Ion Marin, *Istoria universală a dramei și teatrului*, vol. II, București, Editura Eminescu, 1973
- Sava, Ion, *Teatralitatea teatrului*, București, Editura Eminescu, 1981

- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. II, București, Editura Cartea Românească, 1976
- Spolin, Viola, *Improvisation for the Theatre. A Handbook of Teaching and Directing Techniques*, London, Pitman, 1973
- Vasiliu, Mihai, *Istoria teatrului românesc*, București, Editura Albatros, 1972
- Vianu, Tudor, *Scrieri despre teatru*, București, Editura Eminescu, 1977

## **Scrieri de științe juridice și politică**

- Miga-Beșteliu, Raluca, *Drept Internațional. Introducere în Dreptul Internațional Public*, București, Editura ALL, 1998
- Trotki, Léon, *Histoire de la révolution russe. 1 Février*, Paris, Editions du Seuil, 1967